

MODERN KARAÇAY-MALKAR EDEBİYATININ DOĞUŞU VE GELİŞMESİ

I. Bölüm

(19. Yüzyıl Sonlarından 1940'lı Yıllara Kadar)

Doç. Dr. Ufuk TAVKUL

Kırım Dergisi, 12 (48), 2004, 47-54.ss.

Giriş:

Günümüzde Rusya Federasyonu'nun güneyinde yer alan Kafkasya bölgesinde, Karaçay-Çerkes ve Kabardin-Balkar adlı iki farklı cumhuriyetin sınırları içinde yaşamakta olan Karaçay-Malkar Türkleri, Sovyetler Birliği döneminde tabi tutuldukları suni ayrıma rağmen aynı etnogeneze sahip ve tarih boyunca aynı dili ve kültürü paylaşmış olan bir Türk boyudur. Farklı özerk cumhuriyetlerin idareleri altında yaşamalarına rağmen, Sovyetler Birliği dönemi boyunca kültürel birliklerini muhafaza etmeyi başaran Karaçay-Malkar Türkleri, dillerini de ortak bir edebî dil etrafında birleştirmeye muvaffak olmuşlardır. Çok zengin bir sözlü halk edebiyatı geleneğine sahip olan Karaçay-Malkarlılar yüzyıllar boyunca ağızdan ağıza, nesilden nesile aktardıkları sözlü edebiyat ürünlerini ancak 19. yüzyıl sonlarında yazıya geçirme imkânına kavuşmuşlardır. Arap harflerine dayalı bir alfabe kullanan Karaçay-Malkarlılar yerel bir lehçe özelliği taşıyan dillerini yavaş yavaş işlemeye başlamışlar, edebî eserler verebilecekleri edebî bir dilin temelini atmışlardır.

Çağdaş Karaçay-Malkar edebiyatı halk edebiyatı gelenekleri üzerinde gelişmeye başlamıştır. Anlatım gücü, söz zenginliği, tasvirler, kişiler halk edebiyatının izlerini taşımaktadır. Bilindiği üzere modern edebiyat ne kadar genç ve henüz gelişme yolunda ise onun folklor ve halk edebiyatı ile ilişkisi o kadar kolay farkedilir.

Karaçay-Malkar yazılı edebiyatının temelini aslında bir halk şairi olan Kâzım Meçi atmıştır. Kâzım'ın arap harfleri ile kaleme aldığı Karaçay-Malkar Türkçesindeki ilk şiirleri 19. yüzyılın ikinci yarısında Karaçay-Malkar edebiyatının doğuşuna yol açmıştır.

Kâzım'ın "Ölüm Gelir" adlı şiiri modern Karaçay-Malkar şiirine giden yolun başlangıcı sayılır. Bu şiirinde Kâzım duygularını şöyle dile getirir:

Karaçay-Malkar Türkçesi:

Ölüm kelir, itim çabıb tıyalmaz

*Ölüm kelir, caşım tutub cıgalmaz
Ölüm kelir, meni duniyada koymaz
Alay ol nazmu kalamı oyalmaz*

*Ölüm keled, adamnı alıb keted
Adam birgesine tört sanın elted
İşlegen üyüing, cazgan nazmung kaladı
Duniya iyesi, ölüm tüyüldü, adamdı*

Türkiye Türkçesi:

Ölüm gelir, köpeğim koşup engelleyemez
Ölüm gelir, oğlum tutup deviremez
Ölüm gelir, beni dünyada bırakmaz
Ama o şirden kalemi yıkamaz

Ölüm gelir, insanı alıp gider
İnsan beraberinde bedenini götürür
Yaptığın ev, yazdığın şiir kalır
Dünyanın sahibi, ölüm değil, insandır

(Tavkul 2000: 39)

Karaçay-Malkar yazılı edebiyatının Sovyet öncesi dönemdeki kurucuları arasında sayılabilecek en önemli edebî şahsiyetlerden biri de İslam Kırımşavhal'dır. Karaçaylıların bey (biy) soylarından Kırımşavhal soyuna mensup bir ailenin oğlu olarak 1864 yılında Karaçay köylerinden Kart-Curt'ta doğan İslam Kırımşavhal dönemindeki diğer bey ailelerinin çocukları gibi Rus okullarında okudu, Rus Çarlığının ordusunda subay olarak görev yaptı. Çeşitli sanat dallarında eğitim aldı, yabancı diller öğrendi. Kafkasya'ya döndükten sonra Osetya'dan Karaçay'a sürgüne gönderilen Oset ressam ve şairi Kosta Hetagurov ve Rus ressam Yaroşenko ile dostluk kurdu. Onların teşvikiyle resim yapmaya başladı. İslam Kırımşavhal Karaçay-Malkar edebiyatında satirik şiirleri ile tanındı. Eserlerinde İslam Teberdiçi adını kullanan İslam Kırımşavhal'ın *Börü bla Kiştik* (Kurt ile Kedi) adlı şiirindeki Karaçay-Malkar diline ustalığı ve hiciv yeteneği ona Karaçay-Malkar edebiyat tarihinde önemli bir itibar ve yer sağladı. Karaçay-Malkar Türkçesindeki ilk roman örneği olan eseri günümüze ulaşamadı. 3 Aralık 1910'da Yalta'da ölen İslam Kırımşavhal'ın ölüm haberi Paris'te yayınlanan Musulmanın dergisinde iki

kere verildi. Halkın toplumsal meseleleri ile ilgilendi ve latin harflerinin Karaçay Türkçesine uygulanmasıyla ilk olarak o ilgilendi. Eserlerinin az bir bölümü korunarak günümüze ulaştı.

İslam Kırımşavhal'ın manzum masal tarzında yazdığı *Börü bla Kıştik* (Kurt ile Kedi) şiirinin kısa bir bölümü şöyledir:

Karaçay-Malkar Türkçesi:

Amanlıkni koymagan

Aşab aşdan toymagan

Çegetlede, taphırda

Kölekgede, salkında

Kuyruk uçun kayırıb

Börü degen caşayed

Mal eslese cayılıb

Tuta ed da aşayed

Urlagandan talmayed

Ulak-tumak ayırmay

Bir keçeni kalmayed

Sırtha, kolga cayılmay

İtle alıb, tuvaylab

Maravçula çabdıla

Milıklaga soylanıb

Uruçunu tabdıla

Kuyrugundan, koynundan

Kulagından, boynundan

Cabişdıla, kabdıla

Örge-enişge tartdıla

Türkiye Türkçesi:

Kötülüğü bırakmayan

Yiyip yemekten doymayan
Ormanlarda, yamaçlarda
Gölgede, serinlikte
Kuyruk ucunu kıvrıp
Kurt yaşıyordu
Hayvan farketse yayılıp
Tutuyordu da yiyordu
Çalmaktan yorulmuyordu
Oğlak-keçi ayırmadan
Bir gece bile kalmıyordu
Tepeye, vadiye yayılmadan
Köpekler alıp kovalayıp
Avcılar koştular
Leşlere uzanmış
Hırsız buldular
Kuyruğundan, koynundan
Kulağından, boynundan
Tuttular, ısırıldılar
Yukarı-aşağı çekiştirdiler

1877 yılında Karaçay köylerinden Ogarı Teberdi'de doğan İsmail Akbay da Karaçay-Malkar yazılı edebiyatının temelini atan aydınlardan biridir. Bashan'da din eğitimi alıp imam olan İsmail Akbay dinî konulardan çok Karaçay halkının eğitimine, dil ve kültürüne ilgi duydu. 1914 yılında imamlığı bırakarak Karaçay-Malkar Türkçesinde kitap yayımlama arzusuyla çalışmalarına başladı. 1916 yılında kendi şiirleri ile birlikte, Krılov'un masallarından Karaçay Türkçesine çevirdiği masallardan oluşan "Ana Tili" (Ana Dili) adlı ilk kitabını Tiflis'te yayımladı.

İsmail Akbay Kafkasya'nın tabii güzelliklerine ve zenginliklerine hayran bir Őairdi. Çocuklara yönelik yazdığı Şiirlerinde çevrenin ve tabiatın korunmasının önemini onlara anlatan mısraları kaleme aldı. Bunlardan en meŐhuru *Sakla, kesme!* (Koru, kesme!) adlı Őiiridir.

Karaçay-Malkar Türkçesi:

Ullu bordu adamlaga egetleni saklarga,

Ornatırğa,  yretirge,  sd r rge, sak bolurga.

Sakla, kesme caŐ aanı, apraklansın, s y ns n,

Sakla, kesme - s ygen curtung calan bolmay kiyinsin.

Sakla, kesme - cel urganda Őuvuldasin, sanlansın,

Anang Kafkaz  l  bolmay, savga uŐasın, canlansın.

Sakla, kesme - t blerinden suvuk, salkın cel kelsin,

Ortasında k n tayakla carık bersin, n r bersin.

Türkiye Türkçesi:

Büyük vazifedir insanlara ormanları korumak,

Dikmek, yetiŐtirmek, b y tmek, ihtimam göstermek

Koru, kesme geç aaı, yapraklansın, sevinsin,

Koru, kesme - sevgili yurdun çıplak kalmayıp giyinsin.

Koru, kesme - r zg r estiğinde uğuldasin, kımıldasin,

Annen Kafkas  l  olmayıp, sağa benzesin, canlansın.

Koru, kesme - altlarından soğuk, serin r zg r gelsin,

Ortasında güneş iŐınları iŐık versin, nur versin.

İslam Kırımşavhal, Safar-Aliy Orusbiy, Misost Abay gibi 19. yüzyılın ikinci yarısında yetişen Karaçay-Malkarlı aydınlar Latin ve Rus harflerine dayalı bir Karaçay-Malkar alfabesi oluŐturma çabalarına girmiŐlerdi. İmmolat Hubiy Rus kiril harfleri ile bir Karaçay alfabesi meydana getirmiŐti. Onun ardından 1908 yılında İslam Kırımşavhal Latin harfleriyle bir Karaçay alfabesi oluŐturdu. Ancak her iki alfabe de baskıda kullanılmadı. 1916 yılında İsmail Akbay'ın Arap harfleri ile oluŐturduĐu Karaçay alfabesiyle Gürcistan'ın Tiflis Şehrinde yayımladığı "Ana Tili" (Ana dili) adlı okuma kitabı Karaçayca yayımlanan ilk kitap oldu

(*Hubiyları 1988: 11*). Rus Çarlığı'nın yıkılıp Sovyetler Birliği'nin kurulmasından sonra Sovyet hâkimiyetine giren Karaçay-Malkarlılar için 1924 yılında Latin harflerine dayalı bir alfabe oluşturuldu. Umar Aliy'in "*Cangı Karaçay-Malkar Elible*" (Yeni Karaçay-Malkar Harfleri) adlı kitabı aynı yıl yayımlandı (*Hubiyları 1988: 56*). Bu sebepten çağdaş Karaçay-Malkar yazılı edebiyatının doğuşunu 1924 yılı olarak kabul edebiliriz (*Töppeları 1995: 110*).

1924 yılından itibaren Karaçay Özerk Bölgesi'nde yayımlanan "Kızıl Karaçay", "Tavlu Carlıla" (Dağlı Fakirler) ve "Tavlu Caşav" (Dağlı Hayatı) adlı gazeteler ile, Kabartay-Balkar Özerk Cumhuriyeti'nde yayımlanan "Kızıl Kabartay" ve "Kara Halk" adlı gazetelerde bazı şairlerin Karaçay-Malkar Türkçesinde yazılmış ilk şiirleri yayımlanmaya başladı. İslam Karaçaylı (Hubiy), İssa Karaköt, Abidat Botaş, Said Şahmırza, Salih Hoçu, Ahmadiya Ullubaş, Omar Etez, Abdul-Kerim Batça, Davut Baykul, Tohtar Borlak, Azret Örtten gibi genç şairler ilk şiirlerini bu gazetelerin sayfalarında okuyucularına sundular.

Bu yıllarda Said Otar'ın şiir tarzı kendine özgü yapısıyla dikkatleri üzerinde toplamaya başladı. 1920'lerin sonlarında kaleme aldığı "Tırpancılar" adlı şiirinde Said Otar halk şarkılarının kafiye ve mısra düzenini hatırlatırken, şiirin kuruluş tarzı ve konusu ile Karaçay-Malkar şiirine bir yenilik ve renk getirdi.

Said Otar'ın ardından, yeni yetişen diğer şairler de yeni bir tarz arayışına girdiler. Said Şahmırza, Bert Gurtu, Ahmadiya Ullubaş, Omar Etez, Azret Buday gibi şairlerin eserlerinde bu arayışın izleri göze çarpmaya başladı. Örneğin Said Şahmırza'nın "Ekim Dalgaları" adlı şiiri Rus proleter şiirinin etkilerini yansıtmaktaydı.

Said Şahmırza 1886 yılında Malkar köylerinden Ogarı Çegem'de doğdu. Köndelen'de Adıham efendi ve Bekbolat Atakku'dan ilk din eğitimini aldıktan sonra Karaçay'a gidip, Uçkulan'da Hacı Bayramuk'dan ders aldı, Arapça gramerini öğrendi. 1916 yılında, 1904-1905 yılları arasında Rus-Japon savaşına katılan Karaçay-Malkarlıların hikâyelerini dinleyerek ilham aldığı *Soldatın Sözü* (Askerin Sözü) adlı ilk şiirini yazdı. Şiir halk arasında yayılıp bir süre sonra halk destanı şeklini aldı. Halk edebiyatını ve folklorunu derlemeye başladı. Çağdaş Malkar edebiyatının oluşturulmasında ve halkın kültür seviyesinin yükseltilmesinde çok emeği geçti. Son dönem Malkar edebiyatçılarının bir çoğu ilk eğitimlerini ondan aldılar. 1936 yılında çocuklar için hazırladığı şiir kitabı *Şuyohlarıma* (Dostlarıma) yayımlandı. Orta Asya'ya sürgüne gönderilen bütün Malkar halkı gibi 1944-1957 yılları arasında Orta Asya'da sürgünde yaşadı. Kafkasya'ya döndükten sonra 1965 yılında *Tang Alasında* (Şafak Vaktinde) adlı romanı yayımlandı. Bu roman XX. yüzyıl başlarında yaşamış halk kahramanı Soltanhamit Kalabekov'un hatırasına kaleme alınmıştı. Kitapta Kabardin-Balkar bölgesinde Sovyet rejiminin kuruluş çalışmaları anlatılmaktaydı. 1967 yılında yayımlanan *Zaman Celi* (Zaman Rüzgârı) adlı

şiiir kitabı büyük ilgi gördü. Arapça, Farsça ve Türkçe'yi, doğu halklarının edebiyatlarını iyi bilen Said Şahmırza aynı zamanda bir etnograf, halk edebiyatçısı, dilbilimci ve öğretmen olarak yetişti. 1970 yılında yayımlanan *Tavlunu Kalendarı* (Dağlının Takvimi) adlı eserini etnografik malzemeye dayandırarak yazdı.

Karaçaylıların eski hayatları ile Sovyet rejimi altındaki yeni hayatlarını mukayese eden, kadının toplum hayatındaki yerine ve önemine dikkat çeken, ateizm konusunu işleyen ilk şair olan İssa Karaköt 1928 yılında yayımlanan "Kafkas" adlı şiiriyle lirik peyzaj tarzında yeni bir çığır açtı. İssa Karaköt yaşadığı dönemin gereği olarak halkın manevî değerlerini ve dini kötöleyen, Sovyet rejimini öven şiirler kaleme aldı. İssa Karaköt'ün "Kafkas" adlı şiiri Karaçay-Malkar edebiyatının klasikleri arasına girdi. Ancak yazdığı basit, rejimi öven, fakir halk tabakalarına hitab eden şiirleri edebî yönden değer kazanmadı.

Karaçay köylerinden Cögetey'de doğan İssa Karaköt babası hacı Zavurbek'in isteği üzerine sekiz yaşında medrese eğitimine başladı, Arapça okuma-yazmayı öğrendi. 1921 yılında Moskova'da Kommunistiçeskiy Universitet Trudyaşçihsy Vostoka (Doğulu Emekçilerin Komünist Üniversitesi)'ya gitti. 1923 yılında mezun olarak Karaçay'a döndü. Birkaç yıl sonra Vladikavkaz'da ziraat enstitüsüne girdi. 1933 yılında eğitimini tamamlayıp Karaçay'a geldi ve 1941 yılına kadar zooteknik olarak çalıştı. İkinci Dünya Savaşında Sovyet ordusunda askere alındı ve 1942'de cephede savaşırken öldü. Yaşadığı kısa ömür içinde yazdığı şiirlerle Karaçay-Malkar edebiyatında yer aldı. İlk kitabı *Cangı Şayır* (Yeni Şairler) 1924 yılında Moskova'da yayımlandı.

1920'li yıllar henüz Karaçay-Malkar yazılı edebiyatının emekleme dönemi idi. Genç yazar ve şairler Rus edebiyatının tarz ve geleneklerinin büyük ölçüde tesiri altındaydılar. Bu yıllarda Karaçay-Malkar Türkçesinde ilk defa basılacak olan ders kitapları için yazar ve şairler Rus edebiyatçıların eserlerini Karaçay-Malkar Türkçesine çevirmeye başladılar. Genç Karaçay-Malkar edebiyatçıları bu çeviriler sırasında Rus edebiyatının tasvir ve anlatım gücü, söz zenginliği ve ustalığı ile tanıştılar.

1930'lu yıllarda Karaçay edebiyatına Hasan Bostan, Mahamet Orus, Osman Hubiy, Tohtar Borlak gibi Sovyet ihtilali yıllarında doğmuş ve Sovyet rejiminde yetişmiş genç edebiyatçılar katıldılar (*Akbayev 1965: 10*).

7 Ağustos 1934 yılında Kabartay-Balkar Yazarlar Birliği'nin kurulması Malkar edebiyatçılarına yeni imkânlar sağladı. 17 Ağustos 1934'te Moskova'da düzenlenen SSCB Yazarlarının Birinci Toplantısı'na Malkar yazarlarının delegesi olarak Bert Gurtu gönderildi. 1930'lu yıllarda Karaçay-Malkar edebiyatçıları arasında Sovyet rejimine gönülden bağlananlar,

komünizmin Kafkasya'nın geri bırakılmış dağlı halkları için bir kurtarıcı olduğunu eserlerinde ifade eden yazarlar ön plana çıkmaya başladılar.

Said Şahmırza'nın o yıllarda kaleme aldığı "Sürüvçü" (Çoban) adlı şiirinde bu duygular açıkça görülür. Said Şahmırza şiirinde şunları dile getirmektedir:

*Bir zamanda tavlada
Bayga malçı boluvçem;
Bu caşavdan men bezip,
Dorbunlada turuvçem...*

*Keçe kesim cangızlay
Istavatda turganlay,
Urup cetdi bir boran,
Tavnu, taşnı urganlay.*

*Ol borannı içine
Men da kirdim, kuvandım,-
Ol borannı küçünden
Men da erkinlik aldım.*

*Tavlarımdan zalımla
Sora ahır taydıla.
Kızıl kün carıganda,
Carlıla kuvandıla.*

Türkiye Türkçesi:

Bir zamanda dağlarda
Zengine çoban olmuşum;
Bu hayattan ben bezip,
Mağaralarda yaşıyordum...

Gece kendim yalnız başıma
Ağılda dururken
Esip geldi bir fırtına,
Dağı taşı titreterek

O fırtınanın içine
Ben de girdim, sevindim,-
O fırtınanın gücüyle
Ben de hürriyet kazandım.

Dağlarımdan zalimler
Sonra ebediyen yok oldular.
Kızıl gün aydınlandığında,
Fakirler sevindiler.

(Töppelanı 1995: 118)

Said Şahmırza bay (zengin) - carlı (fakir) kelimelerini şiirinde kullanarak sosyalist rejimin sınıf ayrımcılığına son verdiği ve fakir halk tabakasına mutluluk getirdiği fikrini şiirinde işlemektedir.

1930'lu yılların Karaçay-Malkar edebiyatında yazarlar Sovyet rejiminin hiçbir yönünü eleştirmeden, yeni bir hayatın ve sistemin içinde kendilerini bulan Karaçay-Malkar köylülerine bu rejimin getireceği mükemmel hayat şartlarını tasvire başladılar. Genç şairler şiirlerinde Kafkas halklarının geleneksel hayat tarzı olan hayvancılık ve tarımı nasıl geliştireceklerini yazmaya koyuldular. Edebî hiç bir değer taşımayan ideolojik şiirler gazete ve dergi sayfalarını doldurmaya başladı. Örneğin, Sovyetlerin Kafkasya'ya getirdikleri traktörü öven bir şair onu şu mısralarla Karaçay-Malkar köylülerine tanıtıyordu:

Karaçay-Malkar Türkçesi:

*Traktor degen - ne?-
Cüz atdan köb karuvu!
Saban sürürge kirse,
Cüz ögüzça baruvu.*

Türkiye Türkçesi:

Traktör denen - ne?-
Yüz attan çok gücü!
Tarla sürmeye girse,
Yüz öküz gibi gidişi.

(Töppelanı 1995: 119)

Hamid Temmo “Sosyalist düzen nedir” adlı şiirinde sosyalizmin tasvirini yaparken, Canakayıt Zalihan “Çoban delikanlının şiiri” adlı eserinde her işini zootekni uzmanının söylediği gibi yapmaya çalışan ideal bir kolhozcu gencin nasıl olması gerektiğini okuyucularına öğretiyordu. 1930’lu yıllarda rejimi öven basit mısralardan oluşan şiir kitapları birbiri ardına çıkmaya başladı. Bert Gurtu’nun “Kızıl Sesler”, Habu Katsi’nin “Yürek Sevinci”, Kerim Otar’ın “Mısralar ve Şiirler”, Canakayıt Zalihan’ın “Benim Sesim”, Safar Makıt’ın “Ben Şarkı Söylüyorum” adlı şiir kitapları yayımlandı. Bu kitapların hepsi Komünist Partisi’ne, onun yöneticilerine, Sovyet rejimine, kolhoz düzenine övgülerle dolu olan kitaplardı (*Töppelani 1995: 120*). Karaçay-Malkar yazarları yalnızca dünyada gelişmekte olan olaylara değil, aşk-sevgi ve romantizm gibi konulara bile Sovyet rejiminin gözüyle bakıyorlardı.

1930’lu yılların ikinci yarısında Karaçay-Malkar edebiyatına yeni bir renk ve anlayış geldi. Şairler arasında yeni, sevinç ve mutluluk dolu, yürek ısıtan, sâde bir dille yazılmış lirik şiirler doğmaya başladı. Bu değişim Kerim Otar ile birlikte 1930’lu yılların ikinci yarısında edebiyata yeni giren Kaysın Kuliyy’in şiirlerinde hissedildi. Kerim Otar’ın şiirlerinin adları bile bu değişimin bir göstergesiydi.

Kerim Otar Malkar köylerinden Girhojan’da doğdu. İkinci Dünya Savaşında bütün kardeşleriyle birlikte askere alındı ve cepheye gönderildi. Savaşta bütün kardeşlerini kaybeden Kerim Otar sakat olarak evine döndü. 8 Mart 1944’te bütün Malkar halkıyla birlikte Orta Asya’ya sürgüne gönderildi. Sürgün yıllarında halkının ata yurdu Kafkasya’ya dönebilmesi için mücadele etti. Şiirlerinde Kafkasya’nın tabii güzelliklerinin tasvirlerine yer veren Kerim Otar bu konuda başarılı oldu. Tabiat ve yurt sevgisini ön plana çıkaran şiirler yazdı.

“Serçe Ötüyor”, “Kar Suları”, “Ilık Rüzgâr”, “Dağ Rüzgârı Sakin Esiyor”, “Vadiyi Kaplayan Bulut” ve diğer şiirlerinde Kerim Otar sevinç ve kederlerini tabiattan ilham aldığı tasvirlerle anlatıyor, tabiat ve aşk şiirlerini ideolojik ifadelerden uzak, yüreğinden gelen samimi hislerle dile getiriyordu.

Kerim Otar ile birlikte Karaçay-Malkar şiirine yeni bir renk ve anlayış getiren Kaysın Kuliyy 1934 yılında Kara Halk adlı gazetede yayımlanan “Eski Malkar’a” adlı şiiriyle okuyucularla tanıştı. 1917 yılında Malkar köylerinden Ogarı Çegem’de doğan Kaysın Kuliyy’in çocukluğu dağlarda çobanlık yaparak at sırtında geçti. Edebiyata olan yeteneği bu yaşlarda ortaya çıktı. Çegem’de orta okulda okurken şiirler yazmaya başladı. 1935 yılında Moskova’da Lunaçarskiy Tiyatro Enstitüsüne girdi. Aynı sırada Edebiyat Enstitüsü’ne de devam etti. 1940 yılında İkinci Dünya Savaşı’na giren Sovyet ordusunda askere alındı. 1944 yılında bütün Malkar halkıyla birlikte Orta Asya’ya sürgüne gönderildi. Sürgün dönüşü 1958’de Moskova’da

edebiyat derslerine devam etti. İlk şiir kitabı *Salam Ertidenlik* (Selam Sabah) 1940'ta yayımlandı. 1958 yılında şiirlerinin iki ciltlik antolojisi çıktı. 1966 yılında yayımlanan *Caralı Taş* (Yaralı Taş) adlı şiir kitabı Maksim Gorkiy Devlet Ödülünü kazandı. 1974'te yayımlanan *Cer Kitabı* (Yer Kitabı) adlı şiir kitabı Sovyetler Birliği Devlet Ödülü'nü kazandı. Karaçay-Malkar şiirinin en büyük ustası kabul edilen Kaysın Kuliş şiirlerindeki güçlü tasvirler, anlatım gücü ve zengin hayal dünyası ile bütün Sovyetler Birliği şairleri arasında önemli bir yere sahip oldu. Yaşadığı sıkıntı ve eziyet dolu hayat, Kafkasların dağ zirveleri arasında zor bir yaşantı sürdüren Karaçay-Malkar halkının hayat mücadelesi, sürgün yıllarındaki vatan özlemi onun şiirlerinin konuları arasında yer aldı. Kaysın Kuliş'in 1962 yılında yazdığı Kafkas adlı şiirinin bazı bölümleri şöyledir:

Karaçay-Malkar Türkçesi:

Biyiklikni, carlılıkni da birge

Katış etib, caşay kelgen Kafkazım,

Carık toy da, kara carsıv da körgen,

Gircinni kıymatın bilgen Kafkazım!

Karda candırđing azatlık otlanı,

Kişilikni dev cırların cırladıng,

Kabırlada, kısıb kara botanı,

Başsız katın bolub da, sen cıladıng.

Aruvlugung, zıkkılığing da - katış,

Taşlanı kuçaklab, öle caşlaring,

Biyikde agarıb turdula cay, kış

Azatlıkğa çakırđan tav başlaring.

Suvurulđan kılıçlanı tavuşun,

Nazmulanı önün da koşđung birge,

*Kanıngı cutdu köb buzlu avuşung,
Köb ulanların ketdile Sibirge.*

*Seni sav kalganıngı, töppelering
Tang alada agarganların köre,
Kafkazım - caşavum, kabırım, cerim-
Sanga baş urama men cüz, ming kere!*

*Süyeme, agargan, biyik Kafkazım,
Savlayın duniyaga körünüb turgan,
Azatlıkni atı kibik Kafkazım,
Aybatlıkni caşil celleri urgan.*

*Süyeme örge bargan collarıngı,
Kışhı tüşleça turgan tavlaringı,
Kayala kibik, bek adamlaringı,
Suvla, davlaşa, bargan tarlaringı.*

*Sensiz kalganımda, men köb cıladım,
Dayım caşa, kuş uçhança, Kafkazım,-
Nasıbım, caşavum, kabırım, canım-
Kuvançha eşik açhança - Kafkazım!*

Türkiye Türkçesi:

Yüksekliği, fakirliği de beraber
Birleştirip, yaşayıp gelen Kafkasım,
Mutlu düğün, acı keder de gören,

Ekmeğin kıymetini bilen Kafkasım!

Karda yaktın özgürlük ateşlerini,
Yiğitliğin destanlarını söyledin,
Mezarlarda, örtünüp siyah örtüyü,
Kimsesiz kadın olup da, sen ağladın.

Güzelliğin, perişanlığın da - beraber,
Taşları kucaklayıp ölürken delikanlıların,
Yükseklerde bembeyaz durdular, yaz,kış
Özgürlüğe çağıran dağ başların.

Kınından sıyrılan kılıçların sesini,
Şiirlerin sesini de kattın birbirine,
Kanını yuttu çok buzlu dağ geçitlerin,
Çok delikanlıların gittiler Sibiryaya.

Senin sağ kaldığını, zirvelerinin
Şafak sökerken ağardıklarını görüp,
Kafkasım - hayatım, mezarım, toprağım-
Sana eğiliyorum ben yüz, bin kere!

Seviyorum, beyaz, yüksek Kafkasım,
Bütün dünyaya görünüp duran,
Özgürlüğün adı gibi Kafkasım,
Güzelliğin yeşil rüzgârlarının estiği.

Seviyorum yukarı giden yollarını,
Kış rüyası gibi duran dağlarını,
Kayalar gibi, sağlam adamlarını,
Irmakların boğuşarak aktığı vadilerini.

Sensiz kaldığımda, ben çok ağladım,
Ebediyen yaşa, kartalın uçtuğu gibi, Kafkasım,-
Nasibim, hayatım, mezarım, canım-
Mutluluğa kapı açmış gibi - Kafkasım!

1930'lu yıllar Karaçay-Malkar edebiyatında ilk tiyatro eserlerinin yazılmaya ve sahnelenmeye başladığı yıllar oldu. Karaçay-Malkar halk edebiyatında önemli bir yeri olan atışma geleneği, halk tiyatrosu karakterleri ve oyunlarının varlığı Karaçay-Malkar halkı arasında sahne sanatlarına bir yakınlık ve ilginin öteden beri canlı bir biçimde yaşamasına yol açmıştı. Sovyet döneminde halk arasından sahne yeteneği ve bilgisi olan Gemma Geben, Abidat Botaş, Abdul-Kerim Batça gibi ustalar yetişmişti. Karaçay-Malkar edebiyatında ilk tiyatro eserlerini ve piyesleri yazan ise Şaharbiy Ebze idi. 1913 yılında Narsana (Kislovodsk) şehrinde doğan Şaharbiy Ebze küçük yaşlardan itibaren sahne sanatlarına ilgi duydu. 1931 yılında Rostov'da düzenlenen "Kuzey Kafkasya Halklarının 1. Halk Sanatları Olimpiyatı"na Karaçay'da kendi kurduğu tiyatro grubu ile katılarak kendi yazdığı "Oğurlu" (Uğurlu) adlı komediyi sahneledi. Başrolünü kendisinin oynadığı bu piyes seyirciler tarafından çok beğenildi. Şaharbiy Ebze Karaçay-Malkar edebiyatına pek çok tiyatro eseri, şiir ve şarkı kazandırdı. Malkar bölgesinde ilk drama eseri ise 1930'lu yılların sonunda Ramazan Gela tarafından yazıldı. "Kanlı Kalın" (Kanlı Başlık) adlı piyeste yaşlı ve zengin bir adamla evlenmeye zorlanan Cansurat adlı genç kız ile onu seven Murat adlı delikanlının birbirlerine kavuşma istekleri, sınıf mücadelesi, feodal gelenekler ve hayat tarzı çerçevesinde seyircilere aktarılıyordu (Sozayev 1982: 140).

Malkar nesrinde ilk hikâye tarzı eser 1930'lu yıllarda Bert Gurtu tarafından yazılan "Bekir" adlı hikâye idi. Bert Gurtu Malkar köylerinden Ak-Suv'da doğdu. Çocukluk yılları açlık ve sefalet içinde geçti. Küçük yaşlarda öksüz ve yetim kaldı. Dayısı Biyaslan ilk eğitimini verdi ve Arapça okuma yazmayı öğretti. 1925 yılında Nalçık'teki çocuk bakım evine gönderildi ve orada komünist ideolojiye bağlı bir eğitimle yetiştirildi. 1928 yılında ilk şiirlerini yazmaya başladı. Bu şiirler Karahalk ve Lenin'in Bayrağı gazetelerinde yayımlandı. İlk şiirlerinde

Malkar toplumunda Sovyet devrimi öncesindeki sınıf mücadelelerini konu aldı. Eserlerinde Sovyet rejimini öven Bert Gurtu rejim düşmanlarını eleştirdi, İkinci Dünya Savaşı konularına ağırlık verdi ve savaş aleyhtarı şiirler yazdı. Yaşadığı dönemin diğer şairleri gibi fikirlerini destansı bir tarzda eserlerine yansıtmaya çalıştı. Rejimi öven şiirleri onu bir edebî yazar seviyesine ulaştıramadı, bir halk şairi düzeyinde bıraktı. Sürgün yıllarını Kırgızistan'da geçiren Bert Gurtu Kafkasya'ya döndükten sonra Malkar halkının edebiyatını yeniden kurmaya girişti. Bert Gurtu'nun *Uv Cılanı Ezerge* (Zehirli Yılanı Ezmek), *Tört Şahar* (Dört Şehir), *Kızıl Önle* (Kızıl Sesler) (1935), *Carık Toy* (Mutlu Düğün) (1958), *Cangı Talisman* (1970), *Adilgeriy* (1961), *Caşavnu Kılançları* (Hayatın Virajları), *Mardakemle* (Şiirler) adlı kitapları yayınlandı.

Malkar edebiyatında hikâye tarzında Bert Gurtu'yu izleyen isim 1933-1934 yıllarında "Karay ile Karavuz" ve "Unutmamız" adlı hikâyeleri yazan Ahmadiya Ullubaş oldu. Salih Hoçu, Habu Katsi ve Kerim Otar'ın yazdıkları hikâyeler de 1930'lu yılların ortalarında basıldı.

Karaçay-Malkar edebiyatının ilk romanı da 1930'lu yıllarda kaleme alındı. Hasan Appa tarafından yazılan "Kara Kübür" (Kara Sandık) adlı eser Karaçay-Malkar edebiyatında roman tarzının en güzel örneklerinden biri olma özelliğini günümüze kadar sürdürdü. Hasan Appa 1904 yılında Karaçay köylerinden Kart-Curt'ta dünyaya geldi. İnanmış ve samimi bir komünist olarak yetiştirildi. Sovyet idarecilerinin o derecede güvenini kazandı ki, Komünist Partisi Karaçay bölgesi 1. sekreterliğine getirilen ilk ve son Karaçaylı o oldu. Hasan Appa "Kara Kübür" adlı eserinde Karaçay'da 19. yüzyıl sonlarındaki feodal düzeni eleştirmekte ve komünizmin Kafkasya'nın ezilen alt tabaka insanlarına bir kurtuluş yolu olacağı görüşünü dile getirmekteydi. Ancak Hasan Appa Karaçay'a komünizm geldikten sonra gerçekleri gördü ve Karaçay halkına pişmanlığını açıkça ifade etti. Bunun üzerine "Sovyet aleyhtarı faaliyet göstermek ve Kafkasyalıların burjuva-milliyetçi mazilerini idealize etmek" suçlarından dolayı , diğer bir çok Karaçay-Malkar aydını gibi 1939 yılında Ruslar tarafından öldürüldü (*Aslanbek 1952: 42*). Hasan Appa'nın üç ciltlik "Kara Kübür" romanının iki cildi 1930'lu yıllarda Latin harfleri ile basılmıştı. Ancak Stalin'in 1936-1939 yılları arasında Karaçay-Malkar aydınlarını ve onların yazdıkları ilmî ve edebî eserleri imha etme hareketi sırasında bu roman yakılarak ortadan kaldırıldı. 1958 yılında, Karaçaylılar 1943 yılında sürüldükleri Sibiryaya sürgününden döndükten sonra "Kara Kübür" romanının ilk iki cildi tek bir kitapta birleştirilerek kiril harfleri ile basıldı. Romanın üçüncü cildinde Sovyet rejimine eleştiriler bulunduğu için, Sovyet yöneticileri bunu ortadan kaldırdılar. 1986 yılında tekrar basılan "Kara Kübür" romanında Çarlık Rusyası'nı ve Rusları eleştiren bölümler de Sovyet yetkilileri tarafından romandan çıkarıldı. Bu arada, romanın 1958 baskısında yer alan ve Karaçay'ın 1828 yılında Çar orduları tarafından işgal edilmesini anlatan "Hasavka" adlı eski bir halk şarkısı da, Rusları emperyalist olarak gösterdiği gerekçesi ile kitaptan çıkarılmıştı.

MODERN KARAÇAY-MALKAR EDEBİYATININ DOĞUŞU VE GELİŞMESİ

II. Bölüm

(Sürgün Yıllarından Günümüze Kadar)

Doç. Dr. Ufuk TAVKUL

Kırım Dergisi, 13 (49), 2004, 32-36.ss.

1940'lı yılların başları İkinci Dünya Savaşı'nın Karaçay-Malkar edebiyatında bıraktığı derin izlere sahne oldu. Alman ordularının işgaline uğrayan Sovyetler Birliği'nin bir parçası olan Karaçay-Malkarlılar İkinci Dünya Savaşı'ndan büyük ölçüde etkilendiler. Nüfuslarının büyük bir bölümü Almanlar'a karşı savaştırılmak üzere Sovyet ordusu emrinde cephelere gönderildi. Bunların içinde pek çok yetişmiş Karaçay-Malkarlı aydın ve edebiyatçılar da vardı. Savaş yıllarında Karaçay-Malkar edebiyatının konusu büyük ölçüde savaş üzerinde yoğunlaştı. Ancak İkinci Dünya Savaşı sürüp giderken, 2 Kasım 1943 tarihinde Karaçaylılar, 8 Mart 1944 tarihinde Malkarlılar "Sovyetler Birliği'ne ihanet, rejim düşmanlığı ve Alman ordusu ile işbirliği" suçlamalarıyla topyekûn Kafkasya'dan Orta Asya ve Sibiryaya sürüldüler. Böylece Karaçay-Malkar edebiyatının sürgün yılları başladı.

Atayurtlarından sürülmenin acısı Karaçay-Malkar edebiyatçılarının yüreğinde derin izler bıraktı. Aslında bir halk şairi olan, fakat modern Karaçay-Malkar edebiyatının temel taşlarından birini meydana getiren Karaçaylı Semen Oğlu Sımayıl Kazakistan'ın Cambul bölgesinde geçirdiği sürgün yılları sırasında atayurdu Kafkasya'yı, Karaçay'ın karlı dağlarını hiç aklından çıkaramadı. Sürgün yıllarında gizlice yazdığı bir şiirinde, Semen Oğlu Sımayıl Karaçay halkının Kafkasya'ya olan özlemini şöyle dile getirmekteydi:

Karaçay-Malkar Türkçesi:

Tıngılayma, tavuş keled künbathandan-

Gürüldeyle Mingi Tavnu bugoyları

Çakıralla tansık bolub Karaçaynı

Tirillele adamlanı borbayları

Tıngılayma, tavuş keled künbathandan-

Şorkuldayla kök Kobannı şorkaları

Çakıralla tansık bolub Karaçaynı

Titireyle adamları arkaları

*Tingılayma, tavuş keled künbathandan-
Şuvuldayla Mahar tavnu terekleri
Çakıralla tansık bolub Karaçaynı
Uçunalla adamları cürekleri*

*Eşitilelle tüşde, tünde ol tavuşla
San-mındadı, can-andadı, andad esim
Kerti bolur, eşta, halkda cürügen söz
Tansık bolub izleyd – degen – cer iyesin*

Türkiye Türkçesi:

Dinliyorum, ses geliyor batıdan-
Gürldüyor Elbruz Dağı'nın buzulları
Çağırıyorlar özleyip Karaçay'ı
Diriliyor insanların vücutları

Dinliyorum, ses geliyor batıdan-
Şırıldıyor mavi Kuban Irmağı'nın girdapları
Çağırıyorlar özleyip Karaçay'ı
Titriyor insanların sırtları

Dinliyorum, ses geliyor batıdan-
Uğulduyor Mahar Dağı'nın ağaçları
Çağırıyorlar özleyip Karaçay'ı
Seviniyor insanların yürekleri

Duyuluyor gece gündüz o sesler
Bedenim-burada, can-orada, orada aklım
Gerçektir her halde halkın söylediği söz
Özleyip ararmış toprak sahibini

Sürgün sırasında aydın tabakasının büyük bir bölümünü ve nüfuslarının yarısından fazlasını kaybeden Karaçay-Malkarlılar Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan'ın ücre bölgelerine dağıtılıp yerleştirildiler. Gerçek anlamda bir soykırıma tâbi tutulan Karaçay-Malkarlıların birbirlerinden kopararak tarih ve kültürlerinden, dil ve edebiyatlarından da uzaklaşp asimile olmaları amaçlanıyordu. Sürgünün ilk acılarını üzerlerinden atan Karaçay-Malkar edebiyatçıları 1950'li yıllarda Karaçay-Malkar edebiyatının sürgündeki temelini attılar. Bu yıllarda Karaçay-Malkar edebiyatçıları tarafından Kırgızistan'ın Frunze (bugünkü Bişkek) şehrinde "Karındaşnı Sözü" (Kardeşin Sözü) ve "Caşavubuznu Bayragı" (Hayatımızın Bayrağı), Kazakistan'ın Alma Ata şehrinde "Ciltinle" (Kıvılcımlar) adlarını taşıyan ve Karaçay-Malkar şairlerinin şiirlerinin toplandığı kitaplar yayımlandılar. 1956 yılında Kerim Otar'ın "Yollar" adlı kitabı sürgünde çıktı. Kaysın Kuli de sürgün yıllarında Kırgız Yazarlar Birliği'nde çalışıyordu. Sürgün döneminin en zor yıllarında bile bir çok Karaçay-Malkar edebiyatçısı sosyalizmin erdemleri, halkların ebedî dostluğu konularında eserler kaleme alıyorlardı. Bu dönemde Karaçay-Malkar edebiyatçılarının Orta Asya halkları ile tarihî ve kültürel bağlarını keşfettikleri dikkati çekti. Kaysın Kuli'in "Kazak Evinde", Kerim Otar'ın "Kırgız Yazarlarına", Said Şahmırza'nın "İrtiş'in Kıyısında", Canakayıt Zalihan'ın "Elma Ağacı", "Biz Kardeşlerimiz", İssa Botaş'ın "Frunze Şehrine" adlı eserlerinde Orta Asya Türklerine karşı duyulan yakınlık ve kardeşlik hislerinin etkileri görüldü (*Tolgurları 2000: 84*).

Karaçay-Malkarlılar 1957 yılından itibaren Sovyet hükümeti tarafından affedilerek, sürgün yerlerinden atayurtlarına, Kafkasya'ya dönmeye başladılar. 1959-1961 yılları arasında Karaçay-Malkar edebiyatçılarının birbiri ardına yeni kitapları okuyucularla buluşmaya başladı. Bu arada 1930'lu yıllarda Stalin tarafından ortadan kaldırılan ya da İkinci Dünya Savaşı sırasında cepheye ölen Karaçay-Malkar edebiyatçılarının eserleri de yeniden yayımlandı.

Kabardin-Balkar Özerk Cumhuriyeti'nde Karaçay-Malkar Türkçesinde yayımlanmaya başlayan süreli yayınlar da edebiyatın gelişmesine büyük katkı sağladı. 1958 yılının Ocak ayında yayımlanmaya başlayan "Şuyohluk" (Dostluk) adlı edebiyat dergisi ile, "Kommunizmge Col" (Komünizme Yol) adlı gazete sürgün sonrası edebiyatın gelişip yayılmasında önemli rol oynadı.

1960'lı yılların başlarında Karaçay-Malkar edebiyatı genç edebiyatçılarla tanıştı. Sürgün sonrası Karaçay-Malkar edebiyatının genç temsilcileri olan Azamat Süyünc, Alibek Bayramkul, Dahir Koban, Azret Semen, İsmail Tohçuk, Tanzilya Zumakul, Magomet Moka, İbrahim Baba, Salih Gurtu, Ahmat Sozay, Aliy Bayzulla, Alim Töppe, Zeytun Tolgur gibi genç yeteneklerin

eserleri edebiyat sahnesinde yerini aldı. Genç edebiyatçılar Karaçay-Malkar edebiyatına yeni bir renk ve anlayış getirdiler. Özellikle şiirdeki ritim ve kafiye düzenindeki yenilikler dikkati çekti. Örneğin İsmail Tohçuk “Nasip” adlı kısa şiirinde duygularını şöyle dile getiriyordu:

Karaçay-Malkar Türkçesi:

NASIB

*Bir kün çirib, suvga tüşüb keterik
Tirmen kakgıç esem da cer üsünde,
Süygen kızım - üyümde ot eterik -
Ot etse da başha caşnı üyünde, -
Ey, nasıbdı bu duniyaga kelgenim,
Carık künnü, süymeklikni bilgenim.*

Türkiye Türkçesi:

NASIP

Bir gün çürüyüp, suya düşüp gidecek
Değirmen tahtasıysam da yer yüzünde,
Sevdiğim kız - evimde ateş yakacak olan,-
Ateş yaksa da başka delikanlının evinde,-
Ey nasiptir bu dünyaya gelişim,
Parlak güneşi, aşkı bilişim.

Sürgün sonrası yeni nesil edebiyatçıların eserlerinde savaş aleyhtarı konular, sürgün yıllarında çekilen acılar, Kafkasya'nın tabiat güzellikleri büyük ölçüde yer aldı.

1970'li yıllarda Karaçay-Malkar edebiyatçıları İkinci Dünya Savaşı konusuna eserlerinde ağırlık vermeye başladılar. Karaçay-Malkar halkının hayatı ve geleceği üzerinde savaşın oynadığı rolü tahlil etmeye girişen yazarlar, özellikle hikâye romanlarındaki kahramanları ve olayları İkinci Dünya Savaşı'ndan seçtiler. Eldar Gurtu'nun “Ör Col” (Dik Yol) (1970), Hasan Şava'nın “Cerni Közleri” (Yerin Gözleri) (1976), Zeytun Tolgur'un “Kızgıl Kırdıkla” (Kırmızı Otlar) (1974), Alim Töppe'nin “Col Küyü” (Yol Ağıtı) (1978) adlı hikâyeleri savaş konu almaktaydı. İbrahim Gadiy'in “Nart Uya” (Nart Yuvası), Omar Etez'in “Uruşnu Otunda” (Savaşın Ateşinde) adlı eserlerinde savaş konu alan romanlar arasındaydı.

1970'li yıllar Karaçay-Malkar şiirine de pek çok yetenekli şair kazandırdı. Abdullah Begiy, Asker Dodu, Svetlana Mottay, Mutalip Beppay, Muradin Ölmez, Sakinat Musuka,

Mussa Bayda gibi pek çok genç şair şiir kitaplarını yayımlamaya başladı. Bu genç şairlerin hepsi de 1950'li yıllarda atayurtları Kafkasya'dan uzakta, sürgün yerlerinde dünyaya gelen neslin temsilcileriydiler.

1980'li yıllarda Karaçay-Malkar edebiyatçıları Sovyetler Birliği'nin gevşemeye başlayan rejiminin de etkisiyle millî meselelerine, sürgün yıllarının tahlili ve sorgulamasına yöneldiler. Bert Gurtu'nun "Caşavnu Kılançları" (Hayatın Dönemeçleri), Canakayıt Zalihan'ın "Bahsan Culduzu" (Bahsan Yıldızı), Alim Töppe'nin "Adam bla Taş" (İnsan ile Taş) adlı romanları edebiyat tarihinin yeni sayfalarını belgeleyen eserler arasında yerlerini aldılar.

Sovyetler Birliği'nin 1990'lı yılların başlarında dağılmasıyla birlikte Karaçay-Malkarlılar Rusya Federasyonu içinde yerlerini aldılar. Toplumsal hayatı kökünden sarsan bu değişim Karaçay-Malkar halkının kültürel hayatında da büyük değişimlere yol açtı. Edebiyat ve edebiyatçılar bu değişimden en fazla etkilenen kesimin başında geldiler. Çünkü artık edebiyatçılar eski rejimin dayatmalarından, baskılarından, konu sınırlandırmalarından kurtulmuş, yüreklerindeki duyguları açıkça ifade etme özgürlüğüne kavuşmuşlardı. 1990'lı yıllarda Karaçay-Malkar yazar ve şairlerinin işledikleri Karaçay-Malkar tarihi, dili, kültürü ve medeniyetinin eskiliği ve zenginliği, Türk dünyası, Türkiye'ye göç etmek zorunda kalan Karaçay-Malkarlılar ile ilgili hatıralar, Sovyet rejiminin Karaçay-Malkar halkına çektiği eziyetler, sürgün yılları gibi konuların yanı sıra Abdullah Begiy ve Bilal Laypan gibi cesur sesler Karaçay-Malkar halkının bağımsızlığı konusunu da şiirlerinde açıkça dile getirmeye başladılar.

Malkarlıların Begiy soyuna mensup bir ailenin oğlu olan Abdullah sürgün yeri Kırgızistan'da doğdu. Kafkasya'ya döndükten sonra Nalçık'te Kabardin-Balkar Devlet Üniversitesinin Malkar dili ve edebiyatı bölümünü bitirdi. Moskova'da Maksim Gorkiy Edebiyat Enstitüsü'nde ihtisasını tamamladı. Eserlerinde Karaçay-Malkar kültürüne, Kafkasya sevgisine, millî değerlere ön planda yer verdi. Millî halk şairi Kâzim Meçi'nin derlenmemiş eserlerini toplayarak bir kitap halinde yayımladı. İlk kitabı *İgilikge İynanuv* (İyiliğe İnanmak) 1979 yılında yayımlandı. Aynı yıl Sovyetler Birliği'nin Yazarlar Birliğine kabul edildi. Nalçık'te Karaçay-Malkar Türkçesi ile yayınlanan Mingi Tav dergisinin genel yayın yönetmenliğini yaptı. "Bet" (Şeref) adlı şiir kitabı 1996 yılında Nalçık'te yayımlandı. Abdullah Begiy "Caşav Degening" (Hayat Dediğin) adlı şiirinde duygularını şu mısralara dökmektedir:

Karaçay-Malkar Türkçesi:

CAŞAV DEGENİNG

Ne seyirdi caşav degening.

Cırlatadı tanging athanı,

*Cılatadı künüing bathanı...
Tiş eter da baymı gebenin,
Kül eter carlını batanın.*

*Ne seyirdi caşav degening.
Kuvançnı, buşuvnu allına
Teng barırsa, çaba, abına...
Kar cavar - buzlatır igini,
Kün tiyer - caz kelir amanga.*

*Ne seyirdi caşav degening.
Kalanı da oyar , tüb eter,
Süyetib da koyar, tük eter...
Culduzga teng eter igini,
Tersni tersligine tübetir.*

Türkiye Türkçesi:

HAYAT DEDIĞİN

Ne ilginçtir hayat dediğin.
Şarkı söyletir şafağın sökmesi,
Ağlatır güneşinin batması...
Zenginın ot kümesini ot yığını yapar,
Fakirin ot demetini kül eder.

Ne ilginçtir hayat dediğin.
Sevince, kedere de
Eşit gidersin, koşarak, tökezleyerek...
Kar yağar - dondurur iyiyi,
Güneş vurur - bahar gelir kötüye.

Ne ilginçtir hayat dediğin.
Kaleyi de yıkar, yerle bir eder,

Ayağa da kaldırır, rahatlatır...

Yıldıza eşit kılar iyiyi,

Kötüyü kötülüğüne uğratar.

Bilal Laypan sürgünde, Kırgızistan'ın Kirovskiy rayonunda doğdu. 1957'de henüz iki yaşında iken sürgünden Kafkasya'ya döndü. 1979-1984 yılları arasında Moskova'da Maksim Gorki Edebiyat Enstitüsü'ne devam edip mezun oldu. Henüz okurken, 1983 yılında Sovyetler Birliği Genç Şairler yarışmasında birinci oldu ve *Taş bla Terek* (Taş ile Ağaç) adlı şiir kitabı Rusça'ya çevrilerek bütün Sovyetler Birliği'nde yayımlandı. 1985-1988 yılları arasında Moskova Tiyatro Enstitüsü'nde edebiyat dersleri veren Bilal Laypanov bu arada Hamlet'i ve Puşkin'in Küçük Trajedileri'ni Karaçay-Malkar Türkçesine çevirdi. 1988 yılında Kafkasya'ya dönerek Karaçay-Çerkes Özerk Bölgesi Bilimsel Araştırmalar Enstitüsünde çalışmaya başladı. Karaçaylıların müstakil cumhuriyet kurmaları ve bağımsızlıklarını kazanmaları fikrini savunan Bilal Laypan Karaçay Bağımsızlık Teşkilatı Camagat'ın kurucu üyesi oldu. 1990 yılında Moskova'da Karaçay'ın bağımsızlığını savunan Üyge İgilik adlı Karaçayca-Rusça gazeteyi çıkarmaya başladı. Bu arada, kurduğu yayınevi aracılığı ile Karaçay-Malkar tarihi, kültürü ve edebiyatı ile ilgili kitaplar yayınlamaya başladı. Karaçay bağımsızlık teşkilatı Camagat Rus hükümeti tarafından iki kez kapatılmasına rağmen Bilal Laypan teşkilatı üçüncü kez kurarak faaliyetlerine devam etti. Karaçayca şiirleri on cilt halinde Moskova'da yayımlanan Bilal Laypan'ın ayrıca Rusça üç kitabı yayımlandı. 1995 yılında Rusya Federasyonu'nun iki ayrı Yazarlar Birliği kuruluşu Bilal Laypan'ın Rusça kitaplarını Devlet Yazarlar Ödülüne layık gördü. Şiirlerinde Kafkasyalıların yiğitliği, mertliği, bağımsızlık aşkı, vatan sevgisi, tarih şuru gibi konular ön planda yer aldı. Bilal Laypan'ın şu şiiri duygularına en güzel şekilde tercüman olmaktadır:

Karaçay-Malkar Türkçesi:

KARAÇAY

Beştav canı, Arhız, Mahar, Teberdi -

Miyik curtnu bizge Teyribiz berdi,

Mingi Tavnu senge tıyınşlı kördü,

Culduz halkı, Teyri halkı Karaçay.

Ne zalimni allında da bügülmey,

Kara kün da erkinlikden tüngülmey,

*Taş başında çaşav ete kelgense,
Ötgür millet, öhtem millet Karaçay.*

*Nença kere küni, ayı tutulgan,
Ança kere celmavuzdan kutulgan,
Temirlege, kurçlaga da katulgan,
Dev halisin körgüztgendi Karaçay.*

*Üzmegense nartüh, arpa urlugun,
Cigitlikni, adamlıkni korlugun,
Burun kibik kral kuradın, kurdung.
O Nart halkı, Alan halkı Karaçay.*

*Bardı seni Allahıng da, tiling da,
Ösüb kelgen sarıcılık tölüng da,
Katılmazla senge kartlık, ölüm da,
Ömürlükge çaşarıksa Karaçay.*

Türkiye Türkçesi:

KARAÇAY

Beştav tarafı, Arhız, Mahar, Teberdi -
Yüce yurdu bize Gök Tanrımız verdi,
Elbruz Dağı'nı sana layık gördü,
Yıldız halkı, Gök Tanrının halkı Karaçay.

Hiçbir zalimin önünde eğilmeden,
Kara günde hürriyetten umut kesmeden,
Dağların başında yaşayıp geldin,
Cesur millet, mağrur millet Karaçay.

Kaç kere güneşi, ayı tutulan,
O kadar kere ejderhadan kurtulan,

Demirlere, çeliklere de karşı koyan,
Güçlü karakterini gösterdi Karaçay.

Yok etmedin mısır, arpa tohumunu,
Yiğitliğin, insanlığın mayasını,
Eskisi gibi devlet kurdun.
Nart halkı, Alan halkı Karaçay.

Vardır senin Allahın da, dilin de,
Yetişip gelen sarışın neslin de,
Dokunmazlar sana yaşlılık da, ölüm de,
Ebediyen yaşayacaksın Karaçay.

SONUÇ

Göçler, sürgünler, soykırımlar gibi zor hayat şartları altında doğup gelişen Karaçay-Malkar edebiyatı Sovyetler Birliği'nin yıkılışının ardından kendisine yeni bir yol çizerek ilerleyişini sürdürmektedir. Sovyet döneminde ve sürgün yıllarında dünyaya gelmiş olan edebiyatçılar, Karaçay-Malkar halkının tarihi, kültürü ve medeniyeti konularında eserler verirken, içlerinden bazıları da geleceği belirsiz olan Karaçay-Malkar halkının bağımsızlığı yolunda mücadelelerini edebiyat sahnesinde vermektedirler.

KAYNAKLAR

AKBAYEV, M.O. (1965), **Karaçay poeziyanı antologiyası**. Stavropol.

ASLANBEK, Mahmut (1952), **Karaçay ve Malkar Türklerinin faciası**. Ankara.

HUBİYLANI, M.A. (1988), **Karaçay literatúra**. Çerkessk.

KULİY, Kaysın (1981), **Cazganlarını üç tomú cıymdığı**.-Nalçik: Elbrus.

SOZAYEV, B.T. (1982), **Malkar literatúra**. Nalçik: Elbrus Kitap Basma.

TAVKUL, Ufuk (1998), "Karaçay-Malkar Türkleri Edebiyatı". **Türk Dünyası El Kitabı**. Dördüncü cilt. Edebiyat (Türkiye dışı Türk edebiyatları). Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.

TAVKUL, Ufuk (2000), “Karaçay-Malkar halk edebiyatının temel taşı: Kâzım Meçi”. **Kırım Dergisi**, 8 (32), Temmuz-Eylül, 38-41.

TOLGURLANI, Z. H. (2000), **Malkar literatura**. Nalçık: Elbrus.

TÖPPELANI, Alim M. (1995), **Malkar adabiyat. 9 klassha derslik**. Nalçık: İzdatelstvo Elbrus.